Нагла смерть Ізидора знецінила його в очах села. Перекреслила одним махом все добре, що він зробив для людей. Ті, які не докінчили в нього курсу лікування травами, мали жаль до Ізидора, що повівся так легковажно. Розпочати роботу і не докінчити — міг хіба який пройдисвіт.

Якщо ми насправді був близький до природи, то не могло такого бути, щоб не мав передчуття своєї близької смерті. Чому ж тоді, як порядна людина, за якого його мали в селі, не вишколив когось на своє місце?

А якщо смерть заскочила його зненацька, то що ж у такому разі варті всі оті захвалювані ним трави і коріння?

Оселився Ізидор в нашому селі п'ятнадцять років тому, купивши у громади стару "нічию" хату зі старим садом. Казав, що його легені і нерви вимагають гірського повітря.

Ще того самого літа помітили сусіди, що Ізидор ходить в луги й на полонини по зілля. А втім не ховався з тим, що займається траволікуванням. Під повіткою, на веранді, на дощечках під стріхою, у затінку на веретах сушилися розмаїті трави та коріння, призначення яких знав поки що він один.

Сусідам цікаво було знати, чи ті ліки, які дає Ізидор людям, випробовує насамперед на собі?

Питання доречне, але звідки можна знати, що робить людина за спущеними фіранками і замкненими дверима?

Трав'яні ліки мусили допомагати людям, якщо приїздили до нього з далеких сіл, ба, навіть на машинах з самої області.

Сусід зліва, Марчишин, тобто чоловік Марчихи (це так Марка "охрестили" в селі, відколи жінка взяла його під ноги), всякими небилицями забиває баки тим, що пораються біля тіла Ізидора, аби менше про власну смерть подумували.

Ізидор лежить на столі, а цей придибашник присягається, що сумерками забігали до покійного вдовиці чи дівчата, годі було розпізнавати, бо завивались по самі очі, нібито за тим зіллям, що гріх залиша безслідним, і можна його вживати в кожній потребі, бо ані раз не шкодить на серце.

Газди сміються не так з придибашки, як з самого Марчишина: мой, брате, якби ти раніше знав цю практику, то, може, в тебе було б удвоє менше дітей?

Марчишин вдає злосного: це що за пуста бесіда? Як то дев'ятеро дітей ділити на дві купи?

Добрий спирт на травах — ані мови!

Кожний з них має вже в чубку, але бодай то добре, що, з огляду на покійника, в домі закрили дзеркало рушником.

Тому, що белендить Марчишин, можна вірити, а можна й не вірити, але що два роки тому питав за Ізидором якийсь протертий вже міщух з пофарбованим волоссям, а потім лудив бахурів грішми, аби йому старали зілля сторчика і коріння підойми, то таки правда.

Жіночий рід в селі прозивав Ізидора "пристійним мужчиною", хоч бозна, що одна з другою розуміли під цим.

Вдові Марті, що приходилася Ізидорові сусідкою не справа і не зліва, а із-за плечей, здавався Ізидор пристійним тільки у німецьких чоботях і в куртці з того самого картатого матеріалу, що кашкет і рейтузи.

Зрештою, на Мартин смак нема що дуже покладатись, бо відколи ялиця вбила її чоловіка, з нею щось поробилося і вона стала вірші укладати.

Деякі з Мартиних коломийок явно стосувались Ізидора, хоч він сам, напевно, не давав приводу для цього.

Всі знають, що покійний тримався віддалеки від жіноцтва, а найкращий доказ цього — що сам собі сорочки прав.

Інша річ, як вони виглядали на ньому.

Аж ось одного травневого дня, який нічим не різнився від попереднього, Ізидор помер.

Юрків хлопчисько (син сусіда справа) приніс зранку молоко Ізидорові і застав двері зачинені.

— О, Ізидор сьогодні поквапився у луги, — сказав Юрко до жінки.

Та послала хлопця з молоком ополудні.

Те саме. Двері зачинені, вікна, як і вранці, запнуті. Видно, Ізидор вибрався в далекі полонини.

Прийшов малий поночі, а в хаті не світиться. Перестрашений хлопчисько побіг по маму. Юрко метнувся по сусідах. Сусіди виломили двері. Ізидор, одягнений до дороги, лежав мертвий на підлозі коло ліжка. Видно, хотів по-господарськи вмерти на постелі, але це йому не вдалося.

Юрко наливав настойки на спирті собі й усім, хто був у хаті, припрошував від імені покійного і запевняв, що Ізидор все відчуває і

розуміє, тільки не може цього дати пізнати людям, а тому, аби йому не так було прикро, треба випити ще по одній.

— Хоч смерть, кажуть, нібито від бога, то все ж таки вона — одна велика кривда людині і тому, — белендить далі Юрко, — через оцю останню кладку на той бік повинні людину підтримати чиїсь близькі руки. Сусіди — добрі для веселощів у компанії, а для смерті найбільше надається таки родина. А чи мав покійний яку родину?

Мусив мати! Не може такого бути, щоб на людині кінчався її рід! Якщо нема рідних, то є кревні або кревні кревних…

Марта — а хто б інший! — пригадала сусідам, що колись приїздила сюди сестра покійного з Молдавії. Така висока, у довгій спідниці, з м'ясистими, як у Ізидора, наче трохи загніваними губами.

— Йой, Марто, як ти до всього придивилася у того Ізидора!

Марті запам'яталася Ізидорова сестра ще й тому, що перша робота, за яку вона взялася у брата, — миття вікон.

Тепер гуртом згадали, що звали ту сестру Галиною.

Галина то Галина, а яка її адреса?

Що ж, нема іншої ради, як понишпорити в паперах покійного, може, знайдуться листи від Галини, якщо Ізидор не мав звички палити їх. Раптом Марта (правда, Юрко наливав їй нарівні з хлопами) заголосила на всю хату:

— Ой, сусідоньку мій дорогенький, ой, серце моє злоте, ти так любив порядок у всьому… В тебе було, як в аптеці… папірчик до папірчика… полінце до полінця… фляшечка до фляшечки… нитка до ниточки… гудзик до гудзика… а вони тобі тут зараз все перериють, перевернуть

догори дном, а ти будеш все розуміти, що діється, а не зможеш їм нічого сказати…

Не було іншої ради, як вивести Марту з хати під криницю й дати їй напитись холодної води, та ще й хлюпнути підпилій жінці межи очі.

Коли Марта повернулась до хати, виглядала, як квітка, умита росою. Зрошене слізьми лице зарожевіло, а злегка підпухлі очі й губи при її здорових зубах надавали їй приваби вродливої жінки, яку з охотою взявся б захистити будь-який мужчина.

Якийсь сторонський немолодий чоловік, що прийшов до Ізидора по зела й, заставши мерця в хаті, сам зголосився допомагати в похороні, мусив випити на голодний шлунок, бо теревенив, загикуючись:

— Як воно виходить, чуєте! За життя чоловіка його речі мають свій порядок. Людина має свої більші або менші таємниці, заховані у найменш підозрілих місцях, скажім, у печі без комина, чи в надщербленому горнятку на останній полиці в миснику, чи в гітарі (був і такий випадок), яку роками ніхто не знімає із стіни, чи на дні діжки жита з перед-перед-торішнім зерном… І ось вмирає людина без рідних. Тепер всі оті секрети, чи вони дивацькі, чи страшні, чи смішні, чи навіть непристойні, раптом випливають на поверхню і видають нерухоме, безборонне тіло на суд чужих.

— Як умирати без найближчих, — знову добирається розпач до Марти, — то вже краще, прости господи, ніколи не вмирати!

З другого боку — якби сусіди бавились у надмірну делікатність, то не знайшли б грошей у гуцульській касетці (таких необхідних на похорон!), ні листа Галини, схованого під серветкою на нічнім столику біля ліжка.

Лист був написаний тому три тижні. Зворотна адреса навела на думку, що Галина живе в селі. Якщо так, то сестра може не встигнути на похорон, проте однаково треба дати телеграму — хоч би для заспокоєння совісті, ну і з пошани до покійного. Якщо на третій день не приїде ніхто з рідних, будуть ховати Ізидора самі, а пізніше вишлють на адресу Галини листа з описом сумної церемонії і з проханням, щоб приїздила якнайскоріше і розпорядилася майном брата.

На похорон Ізидора не прибув ніхто з рідних.

Першою за труною з голосінням ішла Марта. Свої не дивувались, а чужі могли б подумати, що то жінка голосить за чоловіком й — теж не подивувались би...

Галина приїхала до нашого села за три тижні по смерті Ізидора. Сусіди відразу зашушукали поміж собою, що вона ні капельки не змінилася. Як і тоді, три роки тому, не молода, але ще не стара, саме в тому віці, коли в жінки найважче вгадати її роки.

Висока ростом, з породистим, як у Ізидора, носом, смугла, тільки, на відміну від брата, чорноволоса нагадувала покійного навіть тим, що коли дивилася кому просто у вічі, то змружувала вії. Чорна, задовга, як на теперішню моду, сукня і м'яка вимова робили її трохи "не нашою". Галина чемно привіталася до сусідів, які, наче на парад з музикою, вишикувались перед своїми ворітьми, попросила у Марка ключі від хати, подякувала за труд, пов'язаний з похороном, спитала, "як воно сталося", і взялася з шофером зносити речі з машини до хати.

Із череватих клунків з постіллю, із бутлів, заплетених лозою, із важких, стягнутих ременями валізок всім стало ясно, що Галина приїхала сюди на постійне проживання.

Сусіди мали надію, що вона законтентує шофера, а їх попросить позаносити речі досередини, а потім, як заведено у всьому світі,

поставить, отак, для першого знайомства, невеличку закуску і того… гм… гм… по чім закушують.

Сусіди міркували, що тепер не голодні воєнні роки, і коли чоловік має охоту на оказію, ні, будьмо щирі, коли навіть чекає, що його запросять, то, їй-бо, не ради того, що на столі, а задля здибання з добрими людьми.

Галина цього не розуміла.

Видно, життя не навчило її, що ще не народився той, хто б міг обійтися без людей.

Люди почекали, а далі й почали розходитись, а придибашник Марчишин сказав: нічого… нічого… ще прийде коза до воза…

Марко, певно, мав на думці цьогорічний, винятково багатий урожай на садовину. В саді Ізидора є чотири (аж чотири!) старі папіровки, які, коли не дати їм ради недостигнутим, то опадуть раптово і всі зразу, наче пелюстки маку. Побачимо, як дасть собі раду з білою навалою нова господиня.

І побачили.

Одного дня заїхала під Галинині ворота вантажна, повна дерев'яних ящиків машина курортного управління.

Заздрість породила нехіть до Галини, але попри це і повагу до нової господині: от спритна баба! Позбулася клопоту та ще й добрі гроші сховала до кишені.

Не тільки сусіди, але й усеньке село збудоражилося, коли на третьому місяці приніс листоноша пенсію сестрі Ізидора.

Яка пенсія? За що пенсія?

На інвалідку не виглядає, а щоб їй п'ятдесят п'ять минуло, ніхто не повірить. Тридцять вісім, сорок, ну, хап сивий, сорок п'ять, але щоб п'ятдесят п'ять — ніколи у світі ніхто не повірить. Хоча й Ізидор теж зовсім не виглядав на свої роки. Видно, порода вже така. Адже є люди, уговтувались спроквола сусіди, що до гробової дошки тримаються отак чортівськи молодо!

При нагоді згадалася історія одного барона, що мав у селі віллу ще перед першою війною. Вже під старість привіз собі молоду жінку. По смерті барона, коли з'їхалася родина ділити майно, виявилося, що "пані баронова" не лише не шлюбна жінка покійному, але ще й на дванадцять років старша за нього.

В селі стали перебомкувати, звісно, не тільки стіни мають вуха, але й вікна — очі, що Галина перейняла від покійного якісь рецепти на "вічну молодість".

Марчиха згадала, що колись зайшла бесіда між нею та Ізидором, і він нібито промовився ненароком, що має для жінок мастила проти старості — з бджолиної перги, соку цибулі, білого воску і ще чи не з соку білої лілеї, але по скільки чого акурат, вона не пам'ятає вже. Тільки було візьми і запиши собі та сховай у скрині на старші літа, але хто міг сподіватись, що Ізидор встругне людям такого фігля?

Марчиха пробувала підійти Галину, щоб та дала їй якої "біди" проти зморщок, бо бігме соромно, що сторонські люди наймолодшого її бахура беруть за внука.

Галина, в голову не бита, обернула слова Марчихи у жарт: а то гарно! А то їй подобається!

Та це ж вона, Галина, збиралася спитати, що діяти, аби ще вродити дитину, а то не буде кому майна по братові залишити.

А навіщо Галині, — дражнять чоловіки своїх жінок, — дитини, коли вона сама ще як дитина? Ви, баби, позашнуровуєтесь станиками, чи то пак "ліфчиками", і виглядаєте ніби ляльки на вітрині універмагу, а Галина, як іде, то здалека видно, що під блузкою щось живе рухається.

— А холерники прокляті! — гушманять жінки своїх чоловіків по чім попало, — диви, що в голові стариганам!

І все ж таки не дає людям спокою Галинина пенсія. Можна б у листоноші спитати, за що, власне, отримує Галина пенсію, чи по старості, чи за вислугу літ, чи за якісь спеціальні заслуги перед державою, чи, кінець кінцем, за інвалідність? Але цей вам якраз скаже! То не Марічка, що було, як попросити, то і в хату увійде і листа над парою так штудерно розклеїть, що сам начальник пошти не впізнав би...

Так, так, вволювала поштарка дівчатам волю, навіть клей при собі носила для їх вигоди, а які неприємності мала пізніше за своє добре серце! З роботи вигнали, ще й мало в тюрму не сіла, бідна.

Марчишин, довгошиїй, сухорлявий, сидить в себе на воринні і тільки покрякує: нічого... нічого... ще прийде коза до воза.

І таки прийшла.

Не стало у Галини дров під повіткою. Тож вибралася одного дня до лісництва, щоб купити — отак, ніби пішла в магазин по булку. Мусила б подумати своєю головою, що коли є ліс, то мусить бути й установа, яка розпоряджається тим лісом.

— Чи не можна б купити у вас дрова?

— А чом би не можна?

— А чи сухі дрова?

— А ми тільки сухі й продаємо.

— А скільки за кубометр?

— О, до кубометра ще далеко, — каже лісничий в зеленому з двома жолудями навхрест кашкеті.

Насамперед — треба піти в ліс, лише не тут скраю, а туди вглиб, під Синячку. Повишукувати усохлі дерева. Повалити їх згідно з приписом, аби не зависоко і не низько від землі. Постягати в одне доступне місце. Очистити дерево від гілля. Поскладати окремо на купу дерево, а окремо — ріща. Повідомити про це лісництво. Тоді вийде обліковець, скубикує і випише квитанцію. Галина заплатить у бухгалтерії лісництва — і все.

Чи у словах, а чи, може, у поведінці лісничого було щось образливе для Ізидорової сестри?

Анітрохи.

Чого ж тоді вона шарпнулася до дверей без "до побачення"? Проте в останній хвилині, вже з рукою на клямці, згадала, що мала ще щось спитати:

— А як дістає дрова школа? Чи учителі з школярами теж ходять під Синячку шукати усохлого дерева?

Крім лісничого і гайового були у конторі ще й люди з села, й оте, що Галина поставила себе нарівні зі школою (Ізидор був би собі цього ніколи не дозволив!), всім дуже не сподобалося.

— Установи дістають наряди і купують дерево на тартаку, — відповів навмисно ще чемніше лісничий.

— А приватна особа може дістати наряд?

— А чому не може? На жаль, на цей рік наряди вже вичерпані.

Галині не залишалося нічого іншого, як зачинити двері з другого боку. Яка мусила бути велика розпач жінки, що залишилася серед лісів без поліна дров біля хати, коли зважилася зачепити першого-ліпшого, що йшов кладкою їй назустріч.

Тим випадковим зустрічним був Василь "бабин", що навесні цього року прийшов з армії. Не став ніде на роботу, бо знав, що йому, як такому, що служив у війську, завжди місце знайдеться.

Люди досі не зміркують, якого туману напустила Галина "бабиному" Василеві, що йому відразу відібрало розум, і він погодився зрубати явора на її садибі на дрова під кухню.

Повинен був, сякий-такий, у горах народжений, знати, що з явора, а тим паче з яворицi, як у Ізидора, роблять колиски, човенця для кросен, весільні ложки, а майстри з Печеніжина — навіть скрипки і цимбали.

Після тієї зустрічі на кладці Василь, замість у ліс, ходив з барткою через плече до Галини на роботу.

— Яку ти там, мой Васи, роботу маєш? — запитували побратими.

— Ади, всяку!

І будь мудрий з того!

— Яку ви там роботу вишукуєте для Василя на цілі дні? — питає Марта самої Галини, бо їй недосить ясно, що хлоп о цій порі може робити на господарстві, де єдиним живим інвентарем є кури.

Галина відповідає, дивлячись Марті у вічі, злегка примруживши вії:

— Як для жінки на цілий рік знайдеться робота в хаті, так і для хлопа на подвір'ї.

По теплих, передосінніх днях, коли то не знати, чи кінчається літо, чи настає весна, пішли осінні затяжні дощі. Зникли гори, село зробилося мале, а каламутне небо, що нависло над хатами, заступило сонце. І якби не той світ, що у вікні…

Повставлялись люди у вікна, як у телевізори, і бачать, як "бабин" Василь чимчикує кожного ранку на роботу до Галини. Цікаво лише, яка то робота може бути по надвір'ю у дощ? Хіба що дрова рубати під повіткою, але дрова у Галини (практика навчила!) давно порубані і поскладані у повітці й попри стіни хати.

Довго ломили собі сусіди голову, яку роботу може загадувати Галина Василеві у сльоту, і таки знайшли!

— Васи, а ти курей путаєш, чи самі стоять?

— Я тебе не розумію… Що ти хочеш цим сказати?

— Питаю, як курей доїш, то путаєш їх, чи самі стоять…

Насмішник казав пізніше, що у Василя в одну секунду губи пожовкли, як у мерця, і якби той не спинив був "бабиному" руку з барткою, то йому була б смерть, а Василеві вічний кримінал.

Після цього трафунку не Василя зачіпали хлопці, а він перший (ніяк не інакше, тільки Галина мусила йому таке нарадити) шукав собі зачіпки.

— Я чув, що ти женишся…

— А що?

— То, може, купиш в мене курячої бриндзи на весілля…

— Іди, чоловіче, бо як ти бриндзну!

Жарти жартами, а вода в Пруті ось-ось сягне підвісного моста. Пускатись проти ночі підвісним мостом на Заріччя стало небезпечно. Особливо стали люди обережні, відколи — два роки тому — один весільний перейшов міст і почав дряпатись рачки на берег у тому місці, що стрімке, як стіна, посковзнувся і полетів стрімголов у жовті хвилі. Щастя, що кинуло ним не об камінь, а на вербу при березі. Він схопився за її вершок, ніби за чупер, і так врятувався.

Від цього випадку пішла така поведенція по селу, що хто в таку негоду проти ночі переходить міст на один чи другий бік, то вже там ночує.

Нема чого дивуватись, що і Василь не захотів ризикувати своїм молодим життям. Ще мав би подякувати Галині, що дозволила йому внести ліжко до кухні.

Дощі починалися поволі, а зупинились раптово. Зійшло велике сонце й повернуло людям гори, а селу простір. Прут присмирнів, навіть голос свій стишив, вода стала опадати. Берегам повертався їх попередній жовтий колір. Рінь теж очищувалася спроквола з усякої наносної нечисті.

Громада перелякана тим, що було, не чекаючи ні вказівок, ні нарядів на матеріали, укріпила береги напроти мосту, а заразом і сам міст.

Таким мостом, як тепер, можна й у повінь переходити.

Проте Василь далі ночує в Галини. Хлопцям скаржився якось, що йому дуже багато часу йде на оті "спацери" на Заріччя і назад.

За осінню, що відомо не тільки людям, але й звірам, наступає зима. Сусідам нова гризота: чи Василь закінчить роботу в Галини до осені, чи затягне її й на зиму?

Василь, наче передчуваючи, що його можуть про таке запитати, дає заздалегідь приготовану відповідь: "Тільки що збирався саком-паком за ріку до баби, коли передучора вітер, як бачите, повалив кільканадцять стовпів огорожі на Ізидоровій присадибі".

Певно, треба бути хіба несповна розуму, аби гатити стовпи у примерзлу землю, але добрий господар заготовить їх саме тепер, аби через зиму просохли.

Господар?

Тут сусіди переглянулись поміж собою: хто такий, кінець кінцем, Василь на Ізидоровім подвір'ї?

Поденний робітник? Приймак, який зобов'язується разом з жінкою (яка колись таки буде в нього) заходити і шанувати Галину до самої смерті? А чи хитрунець, який хоче підлизатись до старшої жінки, аби переписала на нього хату, а потім показати їй, де раки зимують? А може, він найнявся в неї на рік на службу?

— Тепер ніхто в нікого не служить, — заявляє зі злим лицем Юрко, — і про це, нарешті, треба вже пам'ятати.

— Поволі, поволі! Чого б то я їжився від самого слова "служба"? Експлуатації людини людиною нема, бо не може такого бути, а служба як була, так і є. А хіба голова району не йде щоранку (хтось поправляє для сміху "їде") на службу?

— Е, то державна служба, а в Галини приватна, воно так, як день і ніч.

А чого то зараз "як день і ніч"? — починає вже гарячитися Марко, сам не рад тому, що встряв в цю дурну суперечку. — Відколи держава взяла тих приватних службовців під свій контроль, то і різниця не така велика. Якби Василь вислужив тридцять років у Галини, то й так мав би пенсію.

— Йой, а хіба тільки про пенсію йдеться?

— А про що, власне?

— А про те, Марчишин, що я тепер не "служив би" в когось, аби мені втроє більше платив, ніж держава.

А тепер, до речі, сусіди.

Якщо Василь "бабин" в неї на правах поденного робітника, то хай йому Галина платить так, як платиться сьогодні в селі поденний робітник: п'ять карбованців на руку і три рази на стіл.

Загусто?

Певна річ, що такої оплати село ніколи не знало але що діяти, коли в селі на лік немає ні одного безробітного холопа в силі віку? Якщо "бабин" найнявся в неї на рік, то треба нам, сусідам, які знали його тата і маму, перевірити, чи Галина оформила його у профспілці. Нашим обов'язком є також попередити Галину, щоб мала на увазі, що Василь

скоріше чи пізніше ожениться, і ще не знати, що то за зіллячко буде його жінка. Це на випадок, якби вона рихтувала його собі у приймаки…

Чекайте, люди, а чого це ми ломимося у відчинені ворота? Чи не розумніше буде спитати насамперед самого Василя?

Влучили хвильку, коли Галина пішла в село, спитали його щиро як свого.

— Хто ти тут, Василю?

Василь відповів так само щиро, як своїм:

— Не знаю.

— Якщо ти, сирото, не знаєш, то ми за тебе спитаємо.

Заки сусіди збирались делегацією до Галини, зона перша запросила їх до себе. Нічого іншого, тільки Василь, псяюха, доніс про їх з ним розмову!

У великій кімнаті був накритий стіл — акурат той самий, на якому лежав Ізидор, — з пляшками і закускою. Сусідам відразу впала у вічі маринована червона ротунда, якої в селі не споживають просто тому, що не достигає в нашому підсонні. Зварені натвердо, перерізані навпіл, залиті майонезом яйця нагадали чоловікам буфет і ще більше додали апетиту.

Галина посадила гостей, поналивала кожному, а сама, стоячи з чаркою в руках, попросила випити за здоров'я господаря дому.

— "Господині", — поправив Юрко, але на нього зашикали, хоч і всім здалося незвичним, чого це Галина п'є за себе саму. В наших краях не водиться такого, хіба що в Молдавії, а то інша річ.

Сусіди випили і без принуки сягнули по закуску.

— Ану, Марто, подай мені тої молдавської ротунди. Гей, жінко (Марко завжди при людях відважний), а чи то не можна зробити таких яєць дома? Може б, менше плакали, що чоловіки внаджуються до буфетів.

Галина не пила, тому й не закушувала. Стояла далі і дивилася понад головами сусідів на портрет Ізидора, якого раніше не було.

— Дійшла до мене вістка, шановні сусіди, ніби я задарма використовую працю Василя, круглого сироти.

— В нас тепер Радянська влада і ніхто чужої праці не сміє використовувати, — вискочив, як Пилип з конопель, контужений Юрко.

Та Галина, власне, йому хотіла відповісти:

— Добре кажете, сусіде Юрку. І тому мене це дуже обійшло, бо ні мій дід, ні мій тато, ніхто в нашій фамілії ніколи не лакомились на дурничку. Мене змалечку вчили, що за роботу треба платити.

Сусіди переглянулися поміж собою: таки передав, лайдак!

— А то я чула, так мої сусіди говорять, що Василь працює в мене за одні харчі. Я на це хочу сказати: поганий той господар, що наймає за самі харчі, і ніц не вартий той найнятий (от як викрутилася від слова "наймит"), що працює за одну юшку.

Правда, правда, притакнули сусіди, тепер не воєнні роки, аби більше не вертались.

— Я йому платила ретельно за кожну днину. Він грошей не пропивав, а складав і от передучора купив у мене цю хату.

— Дай боже, жартувати, аби не хорувати, — потягнувся Марко до Галини цокатись, але та відвела свою чарку.

— Я не говорю на вітер, Марку.

Щойно тепер зауважили сусіди, що — брови в Галини зрослі на переніссі.

— Як? То… то… пра-пра… правда? — заїкається Юрко.

— Спитайте Василя.

У Мартинім серці ледве дише надія, що Василь заперечить.

— Правда, — відповідає сумирно Василь. Піт котиться йому по лиці і скапує в тарілку, над якою нахилена його голова. Сусідам видиться, що бідний Василь встромив би голову не тільки в тарілку, а занурив би її в бочку з дощівкою, аби не чути цих розмов.

— Я перепрошую, — заїкається ще дужче Юрко, але він хоче ще раз достеменно почути, чи то правда, що Василь "бабин" купив хату Ізидора?

— Правда, — з притиском повторює Галина.

— Хоч, може, то й правда, але тут щось не так.

— Що ви цим хочете сказати, Юрку?

Юрко не вміє пояснити, що він "тим хоче сказати", він тільки твердо знає, що тут "щось не так".

— Я бачив смерть, але я не бачив ще такого, щоб хтось комусь задармо дарував маєток.

— Маєте рацію, Юрку, але я не дала Василеві хати "задармо". Він заплатив мені гроші.

— А звідки Василь взяв гроші? Звідки, Василю, кажи при сусідах, мав ти такі гроші, що аж хату купити?

Замість Василя відповіла Галина:

— Я кажу, що заробив у мене…

— То виходить, що він заплатив вам, Галино, вашими грішми? Чи як?

— Не моїми, а своїми, заробленими.

Марті почало трястись підборіддя. Їй, такій завжди балакучій і співучій, важко в цій хвилині говорити, але як не розкриє свого серця, то буде ще важче.

— Я хочу сказати… я знаю лише одно… я знаю, що якби покійний робив тестамент[21], то хтось інший дістав би цю хату, і тому маю такий жаль.

— Мовчи, Марто, не виставляй себе на посміховище, — шепче їй до вуха Марчиха, підшморгуючи голосно носом, аби приглушити власні слова. — Буде з тебе, що голосила за ним, як за рідним чоловіком.

— Чекайте, люди, бо ми тут говоримо про все, а тільки не про найважливіше: за скільки пішла хата з пасікою, а чи, може, без?

— З пасікою.

— Отже, за скільки?

— За три з половиною тисячі.

— Цс-с-с…

Газди не дивуються ціні, бо ціна нормальна, але сумі, яку виклав Василь.

— І Василь усього за півтора року заробив такі гроші? То скільки ж він діставав на день, прошу я вас?

— Можна порахувати, — твердо, як на суді, відповідає Галина.

— І таку суму Василь поклав перед нотаріусом?

— А нотаріуса не обходять гроші сторін. Основне, щоб одна сторона підписом ствердила, що дала гроші, а друга — що отримала.

"Держоплата", кругла печатка і — бувайте здорові.

Ще одно хотіли б знати сусіди: а що вимовила собі Галина?

Нічого. Адже тут не йшлося про якусь користь, а про гонор!

Марта знову, не знати якої мами, схлипує…

— А як Василь приведе собі жінку і вона буде збиткуватися над вами, Галино?

— Наді мною збиткуватись? Наді мною? А якби щось і не по-моєму, то я лахи під пахи і гайда ля каса у Молдавію!

Юрко весь час виписував цифри на коліні під столом. Врешті, видно, не зміг дати собі з ними ради, бо зім'яв серветку і кинув під стіл. Його не перестає мучити одне й те саме: ніхто ніколи не повірить, що Василь заробив таку суму, от що він хотів сказати.

Це вже нарешті роззлостило Галину.

— А якби я й без грошей "продала" хату Василеві, то що кому до того? В мене гонор більше вартий, ніж якісь там три з половиною тисячі!

Сусіди не зовсім згідні з Галиною в цім пункті.

— Слухайте, Галино, що значить тепер, по війні, гонор людини? Трапилося, що через процеси за "образу гонору" люди позбувались останнього клаптика землі, але це було давно, коли народ ще темним був. А тепер, коли світ пережив страхіття війни й голоду, коли народ переконався, що руки, ноги, очі — то скарби, яким рівні немає, то, правду сказати, отой стародавній гонор таки чисто знецінився.

— Народ тепер навчився, — то вже веде Юрко, — ширше, глибше розуміти і відчувати громадську честь. Тепер, коли хочете знати, сусідко, має значення честь села, честь школи, честь військової частини, в якій служиш, честь футбольної команди зі значком СРСР, честь установи, в якій працюєш, честь вітчизняної космонавтики… Тому гонор одної людини, не гнівайтесь, Галино, як та приватна власність: може бути, а може й без неї обійтись.

— Та що ви говорите, Юрку? Звідки візметься той загальний, збірний "гонор", коли люди, колектив, громада не матимуть особистого гонору? Як ви собі гадаєте — з поганих деталей скласти машину?

Галина має рацію.

Галина має рацію.

Галина має рацію…

Це подумав кожний з присутніх, тільки своїми словами.

— А що ж ти, Василю, мовчиш весь час? Ану, господарю, скажи слово від себе!

На хвилину, як спалах світла у фотографа, Василь завагався: що краще буде для нього? Чи встати, по-військовому дати команду, аби гості наповнили чарки, і для сміху підняти тост за нового господаря, іншими словами, за себе самого, чи не відізватись взагалі?

Замість одного чи другого відповів злякано:

— Галина сказала все. Я вже не маю від себе ані що додати, ані відняти…

Коли вимовив останнє слово, зрозумів, як по-дурному повівся. Підставив їм добровільно спину, а тепер вони потопчуться по ній. Ці люди не з тих, що люблять покірних.

— Мой, Василю, розкажи, як ти простягав по чуже добро? І як тобі вона не всохла. Твій тато, неборе, не похвалив би тебе за таке…

Василь або направду-таки плаче, або піт так заливає йому очі, але сусідам байдуже. Провчити треба лайдака, аби на другий раз не лакомився на дурницю і знав, що чуже боком вилазить…

— Васи, а може б тепер, яко господар, мене прийняв на своє місце? Бігме-ну, я не проти такої служби… За два роки купив би собі "Волгу" і ще часом підкинув би тебе до Івано-Франківська.

Це все, звичайно, жарти, але Марта (диви, таки зібралася з силами!) хоче тільки одне запитати в Галини: то таки правда, що Василь заплатив три тисячі з половиною за хату Ізидора? Оце одне вона хоче знати і більше нічого.

Дурне питає Марта, бо Галина щойно сказала, що вона продала Василеві хату без грошей, але сусіди розуміють вдову. Марті легше буде на серці, як почує, що Василь заплатив за хату Ізидора, а не дістав її задурно.

— Так, заплатив мені готівкою, іще що хочете знати?

— Люди добрі, сусіди чесні, — знову підводиться Юрко. Горілка загнала йому кров до голови, і його п'яне подзьобане лице здається якимсь облупленим. — Якщо це правда, що Василь "бабин" заплатив готівкою три з половиною тисячі за хату Ізидора, то ви собі, як хочете, а я не маю більш чого в цьому домі шукати…

Першим вийшов з-за стола Юрко. За ним Юрчиха. За нею Марко ще ніби повагався, але Юрчиха встала, тож він і собі встав.

Отак ніким не затримувані, не припрошувані, без поквапу подалися гості до дверей.

Якби Василь чи Галина промовили хоч би слово, може, вдалося б уговорити п'яного Юрка і залишились би, бо ж пляшки навіть до

половини ще не випили і страви тільки розмазані по тарілках… Але оскільки обоє мовчали…

Свіже, з запахом прив'ялого листя й сіна повітря, з одного боку, начебто трохи протверезило сусідів, а з другого — у ще більш неймовірному світлі показало їх протверезілим головам учинок Галини.

Учинок! Гм, а хто з вас, барани, бачив контракт купівлі-продажу з нотаріальною печаткою?

— От, бачите, хлопи, до чого доводить горілка. Про все теревенили, а сказати, щоб показали акт купівлі-продажу — забули!

— Тихо будьте, жіночки, бо як ми барани, то ви — вівці! Документ мусить бути, бо Галина знає, що інакше довелося б їй покинути село…

Жінки при чоловіках ще стримуються, а вдова Марта сміється з хлопів, навіть прикриваючи долонею рота: дурні ви, хоч вам і здається, що ви всі розуми поїли!

— А хто каже, що Галина зробила Василеві задармо дарунок? А може, то не Василь купив, а його купили? За Василя дала Галина три з половиною тисячі, а за вас ніхто і подірявленої копійки не дав, от що.

— То ти сама, Марто, дурна, як мотилична вівця: ми ж не діти й розуміємо, що до чого. Але, людоньки добрі, як мені хочеться з'їсти яблуко, то чи я маю зараз яблуньку ламати? Чи як скортить мені в чужому селі молока напитись, то я маю зараз корову купувати? Ні, ні, тут щось не те…

— А може, чуєте, — контуженому поволіше вивітрює алкоголь з голови, — тепер так ціна піднялася на… теє? А ми живемо тут в горах і нічого не знаємо.

— Заткайся, Юрку, Марчишин хоче щось сказати.

— Ось що я хочу сказати, жіночки милі: перед нами загадка, якої поки що ні ви, ні ми, барани, розв'язати не можемо. Але на все прийде свій час. Треба тільки всім нам добре подумати, а тоді і кросворд, як каже мій онук, розв'яжеться сам собою.

Нічого дивного в тому, що сусідка до сусідки прийшла позичати річ. Коли на те пішло, то в селі навіть досить криво дивляться на тих відлюдків, що ні в людей, ні людям нічого не позичили б. Адже буває таке, що порозбігаються свої, а тебе, стороже домашній, такий дурний туск візьме, що за марницею побіжиш до сусіди, аби тільки з хати.

Правда, трохи гейби зарано увійшла Марчиха до Галини, хоч, напевно, не наважилася б удосвіта постукати до дверей, якби не бачила, що з Ізидорової хати куриться вже.

Василя не побачила на подвір'ї, не застала його в хаті. Може, вибрався до міста, бо ліжко в кухні було вже застелене.

— Позичте, сусідко, м'ясорубки, коли ваша ласка. Є в мене своя, але десь поділася закрутка від корби. Марко доробить, ви ще його не знаєте, то майстер на всі руки, але мені вже треба, хоч гинь! Буду мати свата на обіді, тож треба фляки на котлети перекрутити, бо ні на що інше не надаються...

Відвідини Марчихи не тільки не обрадували Галини, а навіть роздратували. Фляки могли б почекати, не горить, чей же, а тут не знаєш, чи блузку застібати, чи косу заплітати...

Все ж таки Галина взяла себе в руки й попросила сусідку чемно, наскільки могла, сісти.

Яка віддаль може бути від стола, що посередині кухні до дверей? Не більше, як два — півтора метра. Якраз стільки, щоб крізь напіввідхилені двері уздріти розстелене ліжко — на дві подушки поруч.

Кросворд розв'язано: ці двоє не чужі собі.

Найдужче ця новина вразила Марту. Сусідам незрозумілі її ревнощі. Коли б Ізидор жив, то ще півбіди, а так?

— Марта у своїй засліпленій збудженості й не помічає, що люди вже насміхатися з неї стали: Василь живе з сестрою Ізидора? Що ви кажете, Марто? Бачите, а люди набрехали, що то Галина живе з Василем!

Якось заманили сусіди Марту до Юрчихи і там їй добрий "отченаш" вичитали! Ти що перший раз у житті чуєш, щоб двоє людей жило на віру?

Марті плакати хочеться, і вона таки плаче, що так її не розуміють найближчі сусіди, з якими вона, можна сказати, вік прожила.

— Та хай собі живуть на віру чи хоч без віри, що це мене обходить!

— А що, в такому разі, тебе обходить?

— Мене обходить, коли хочете знати, публіка в сусідстві, от що! Таж Галина Василеві в матері годиться, а вона з ним у постіль лягає…

— Ти, Марто, мала одного чоловіка і любила одного Ізидора…

— Ая, вже таки "любила"!

— …і поза цими двома чоловіками світу не бачила, як той черв'як у яблуці. А світ, молодице…

— Я тобі не молодиця, Марку, а вдова…

— Для нас ти ще молодиця… і подякуй богові й нам за це слово. А життя, Марто, не просте, як ногавиця, а закручене, ой не раз такими кавульками, що й не розкрутиш…

— Спокійно, Марто, спокійно… А ти знаєш, коли по-людськи розібратись, отак по-земному, то в цьому, можливо, аж надто великої чудасії немає.

— Що ти хочеш цим сказати, Юрку?

— Хочу те сказати, що, може, Василя і найбільше потягло до Галини те, що він мами не пам'ятає…

Тепер Марту вже не плач, а сміх бере:

— То, може, ще скажете, й Галину потягло до Василя тому, що вона могла мати сина в його віці?

— Ти знаєш, може бути. Таки так, може бути.

— Чекайте, люди, мені здається, що я уві сні говорю з вами… То виходить… то виходить, що мама і коханка в одній особі… Таж то чиста содом і гоморра…

Те, що принизило Галину в очах людей, в очах дівчат зробило з Василя "героя" на все село Заріччя.

Дурні й сліпі були дівчата, коли досі бачили тільки його круглий, як червоний леденець, ротик, який подобався очам, а не губам, та молочно-рожеве личко, якому не одна заздрила, але сама воліла обвітрене, наче з каменя видовбане, парубоцьке обличчя.

Щойно Галина відкрила їм очі на те, що у Василя плечі — як двері, груди як піч, а руки як два весла… Хоч Галина теж нівроку собі, але бідна мусить бути, як той медвідь схопить її у свої лабети.

Маркова Анничка, найближча Василева сусідка, міркує собі, що доки ці двоє не зареєстровані у загсі, то ще всяке може бути…

— Що там, Василю, твоя пані поробляють?

— Варять мені каву, або що.

— Ти гадаєш з нею женитись? Женись! Будеш мати заодно вже й маму.

— Як буду женитись, то, напевно, тебе у дружки попрошу.

— Не мала б кому дружчити!

— Та якраз через те й не женюся. Бо яке ж то весілля без дружок?

— А ти знаєш, що в селі говорять, ніби вона дала тобі якогось пиття у каву і тим тебе причарувала.

— Що ж, зробила те, чого жодна з вас не потрафила!

— Але то тільки чари. А що буде, як чари минуться і ти побачиш, що то стара баба?

— А я не дам тим чарам минутись. Як тільки почую, що вони слабнуть у мені, то зараз скажу наново підсипати їх собі, але ще міцніших.

— Ти зовсім здурів, Василю…

— Коб ти знала, як то добре таким "дурним" бути...

— Іди... іди, хай піп прочитає євангеліє над твою головою.

— З радої душі, але комсомольський квиток не дає.

Все це можна б назвати жартами, якби одного дня не з'явилася міліція на Ізидоровім обійсті. Цього досить, аби й на господарів впала гранатова тінь їх мундирів.

— Добрий день.

— Добрий день.

— У вас є незареєстроваиа рушниця.

— У мене не було і немає рушниці.

— То, може, обшук зробити?

— По-перше, на обшук, товаришу старший, повинна бути санкція прокурора, а по-друге, ось рушниця перед вами. Перепрошую, що трохи запорошена. Не сподівались, так би мовити, гостей з самого понеділка.

— Значить, нелегальна зброя є, тобто донесення правильне.

— Неправильне, бо ось дозвіл на зброю.

— Ха-ха-ха! Гумористика та й годі! На кого ж цей дозвіл виписаний і коли?

— Як на кого? На того, чия зброя.

— Стривайте, громадянко, але дозвіл виписаний на покійного Ізидора, про якого точно відомо міліції, що він уже рік як не живе.

Галина не заперечує. І дозвіл, і рушниця покійного брата.

— А чому ви по смерті власника не здали рушницю в міліцію? Доведеться платити штраф, громадянко.

— Що ж, як доведеться, то доведеться. Закон є закон.

— Ото ж то, ото ж то, якби ви про закон пам'ятали, то й штрафу не довелося б платити.

За тиждень після цієї пригоди завітав до Галини лісничий з гайовим. Є скарга на неї, що зрубала явора.

Так, зрубала, але не в державному лісі, а на своїй присадибі.

Зелених дерев, зокрема явора, не можна рубати навіть в себе на присадибі. Є закон, громадянко, про охорону зеленонасадження.

Галина не садила явора, правда? Її брат теж ні, отже яким правом взялася вона рубати цю прикрасу нашої природи? Доведеться штраф заплатити.

Що ж, як штраф, то штраф. Їй тільки цікаво, за що доведеться платити черговий штраф…

Наступним карателем був інспектор фінвідділу. Є заява, що Галина займається нелегальним траволікуванням і ворожінням. Крім того, що практика недипломованим лікарям взагалі заборонена, треба платити податок від прибутку, а за ворожіння, отой морфій народу, треба ще й штраф заплатити.

Галина хотіла б побачити ту заяву. Аякже.

— Не можна. Це — службова таємниця.

— Тоді прошу взяти до відома, що я не займалася ніколи й не займаюся траволікуванням, а щодо ворожіння на картах, то це просто образа для мене. Я готова подати в суд за такий наклеп.

— То ви, громадянко, хочете сказати, що в цьому домі ніхто ніколи не займався траволікуванням?

— А я цього не сказала. Займався мій брат.

— А податки платив? А диплом має?

— Не знаю. Нічого не знаю. Знаю, що вже рік як не живе. Зверніться до нього небесною поштою, він вам відповість докладніше.

— Ей, громадянко, — киває пальцем фінінспектор, — я б радив більш скромно розмовляти з нами. Ще одно питаннячко: кому в спадок припала хата і пасіка покійного?

— Мені, його сестрі.

— Ага, а сестра покійного знає, що матеріальні претензії, в цьому разі, фінвідділу мають юридичну силу до трьох років?

— Не знала. Тепер буду знати, але справа в тому, що хата, пасіка і сад вже не мої.

— Як не ваші?

— Отак, я продала їх ось цьому громадянинові і маю на це документи.

Фінінспектор забувся і почухав собі потилицю. Заковика в тому, що він не впевнений, чи спадкоємці мають сплачувати старі борги, а тим паче, коли спадок перейшов юридично в другі руки?

Після таких відвідин, а приходило ще двоє після фінінспектора, не здалося сусідам дивиною, коли одного дня під дім Ізидора заїхала машина і Галина з Василем стали зносити ті речі, що їх свого часу привезла сюди.

Люди, як у день приїзду Галини, стояли на воротях і стежили пильно, чи Галина забирає тільки те, що привезла, чи дещо і з Ізидорових речей. Важко було простежити, бо машина виїжджала досвітком, можна сказати, що перед сходом сонця, до того ж шофер так квапив, що Василь з Галиною не встигали кидати у кузов клунки за клунками.

З Василем мусила попрощатися раніше, бо коли сідала в кабіну, то тільки злегка всміхнулася йому, а він помахав їй рукою, як це роблять пастухи, коли поїзд проїздить полями.

Всі знають, що Галину з села виїли її найближчі сусіди, але, як не дивно, ніхто тих сусідів не осуджує, ні за Галиною не жаліє.

Марта каже, що це ще війна приглушила людську совість, бо їй теж не жаль Галини, а тільки муляє її серце несправедливість, що хата по Ізидорові дісталася "бабиному" Василеві, правду сказати, ні за що. Якби покійний мав передчуття, що наближається його кінець, то він залишив би заповіт, і тоді хата припала б не сестрі, а тим більше — не Василеві, лиш комусь, хто вартий того...

Юрко, як тільки ковтне трохи, починає нахвалятися:

— Як зустріну, мой, Василя, то плюну в його сині бульки, бо то хлоп негоноровий. Напевно, так не діяв би ні його тато, ні дід, ні прадід.

Марчишин іншої думки: ми землю топчемо і думаємо, що їй не болить, бо дає з собою робити, що тільки людині заманеться, а вона має свій розум і серце.

— Марку, ти де нині був: на хрестинах чи заручинах?

— Нічого, нічого, ви собі говоріть своє, а я знаю своє. Скільки через наші гори, берім хоч би наше село, пройшло панів, шинкарів і всяких колоністів, а ви подивіться, ні, ви навмисне зверніть на це увагу, багато з них наша земля сприйняла на вічний спочинок. Вона їх зразу незлюбила, бо вони з самого початку осідали на ній з недобрими намірами.

Не те, що випоминати, боже борони, але прийшлося до слова, і Марчишин пригадав, як рік тому Галина гонористо заносила з шофером свої бебехи в Ізидорову хату, мовляв, вона може обійтись без ласки сусідів. А тепер прийшла коза до воза.

— Галина мусила покинути село, бо вона його відразу не полюбила.

— А Василя теж не полюбила?

— Не гнівайся, Юрку, але треба направду бути контуженим, аби ціле село протиставити одному хлопцеві пришелепуватому.

— Але ти, Марчишин, не мав би, мабуть, нічого проти, якби той "пришелепуватий" парубок взяв твою Нуську…

Марта не втерпіла і передала цю розмову Марковій дівці, а ще й додала від себе, як то вона любить: "Прийшла би-сь, небого, на все готове".

Нуська, як розповідала пізніше Марта, зразу шарпнулася, якби їй хто рідну маму зачепив: "Що ви таке говорите, тето? Хто нині лакомиться на чужі лахи? То не ті часи, що колись, тето, щоб за злотого козу до Пацикова гнати! Тепер люди мають гроші... го... го... Чи, як я буду виходити, то тато мені хати не поставлять? Ще кращу, як у вашого Ізидора, бо із здорового матеріалу..."

А проте — слово впало, і так щасливо, що відразу кільчики пустило.

— Як поживаєш, Василько?

— Ади...

— А хто тобі варить?

— Часом сам, часом баба прийдуть.

— А хто тобі шмаття пере, Василько?

— Баба...

— Баба не завжди будуть годні...

— То правда.

— А хто тобі, Василю, миски змиває?

— Або баба, або ніхто...

— Як-то — "ніхто"?

— Отак, ніхто. Страх не люблю бабратись у помиях.

— А може, зайти помогти тобі?

— Як хочеш, то прийди…

— А я хочу…

— То добре…

— Прийти одній чи ще з кимось?

— У мене нема роботи на чотири руки.

— Ти дивись, бо я візьму й направду прийду…

— А чи я щось кажу?

І прийшла.

Підстерегла, як виходив з клубу, перша зачепила його, нібит як сусіду, з яким по дорозі, і так, слово по слову, нога за ногою, аж опинилася разом з Василем в Ізидоровій хаті.

Як побачила, що в кухні діється, то тільки долонями сплеснула: сподівалася побачити розгардіяш, але не аж такий!

— Тепер, Василю, марш по воду, а я за той час підпалю під плитою і трохи посортую посуд: скло до скла, тлусте до тлустого, пригорене до пригореного…

Василь приніс води, обперся ліктем об буфет і стежить за її вправними рухами.

Не минуло й півтори години, як все було на своїм місці, а кухня відразу стала весела й простора.

— От що значить жіноча рука, як той казав.

— Не хвали, не хвали, — обтирає, як її прабабуся, рукавом піт з чола, — бо ще перехвалиш, а краще злий мені води над цебриком, хай собі руки помию. Де в тебе мило? Та чого став так далеко? Захляпаю тобі підлогу…

Василь слухняно стає ближче. Замість витерти руки рушником, Нуська збризкує воду з них йому в обличчя.

Василь мотнув головою. Миляна крапля попала в око.

— А, тобі пусте в голові!

— А чом не має мені бути пусте в голові? Від мене що — чоловік пішов, аби я мала сумувати?..

— Ти до чого це?

— А ти такий недогадливий?

— Лишім пусту бесіду!

— Та й я так кажу… Йой, а то чого в тебе подушки такі прим'яцкані, як би пес витовкся на них? Ха-ха… Чого так дивишся на мене?

Не питаючи дозволу, вправно, штовханцями в боки, збиває подушки, аж пушинки замиготіли в повітрі.

Василь не зводить очей з Нуськи.

"Хто його знає, чи я йому сподобалася, а чи тільки чимось нагадала тамту?"

— Почекай, я зараз…

— …А це ліжко я б викинула з кухні. Тут краще пасував би бамбетель… До буфету білі фіраночки… не мусить мені кожний заглядати, що я там тримаю…

Василь вносить велику миску яблук, яких у селі ще ніхто не має. Щепи Ізидор привіз з Молдавії, і вони довго не могли прийти до згоди з нашим кліматом. Сусіди казали вже, що з тієї муки не буде хліба, коли несподівано зародили цієї осені.

— Ти не дивись, що вони непоказні, ти покушай їх.

Гострими, хижими зубами (дивно… до старого подібна, а гарна) відкусила зразу майже пів-яблука.

— Маєш файні зуби… — і відразу поправляється — Добре кусають.

— Не всіх… Ха-ха…

— Смакують яблука?

— Ага!

— То забери собі додому, — оглядається господар за яким мішечком, — на, бери всі… за твій труд…

"Що я таке сказав? Чого вона розсердилася?"

— Дякую вам красненько! А я що? Яблук не виділа?

— Та, може, таких і не виділа-сь… Зайдеш ще колись? — виходить за нею Василь аж на веранду.

— Змивай собі посуд сам, як такий розумний! От що я тобі скажу!

Василь не допитується, що мають означати ці різкі слова. Не йде до хати, а затримується на веранді, хоч і вийшов з теплої кухні в самій сорочці.

Сумно йому. Сумніше, як у попередні вечори, коли був сам.

Тепла, як на ту пору, липка ніч пахне свіжим вербовим ликом. Земля напровесні здається Василеві велетенською, важкою перед близькими родами самицею.

Може, і є правда в тому, що говорить Марчишин, ніби земля має свій розум і серце.

А якщо є серце, то воно мусить і битись.

У дитинстві прикладав вухо до грядок, бо дід розповідав, що глибоко в землі є вода, а за водою є вогонь. Огонь нагріває воду, і вона булькотить. Треба було ще спитати, як це воно так, що вода не гасить того вогню…

Нуська перелізла через перелаз, а тепер напотемки збігає вниз до хати.

Її біле пальто — мода, а може, неконче мода, адже колись носили в селі білі кожухи, — миготить поміж чорними конарами черешень у Марковому саду.

"Скільки наших людей у фронтові ночі погубили оті білі сорочки", — не знати звідки й чого лізе Василеві у голову.

В цьому році весна вдирається каламутними потоками. Звідусіль несе свіжим перегноєм. Дим стелиться по землі, а тому пропахло ним усе.

Довгий день темніє від чорних лат на землі.

З ганку Ізидорової хати вийшов низький, в гостроверхій смушковій шапці, з кривими ногами чоловік. Через хвіртку у паркані подибав до Марка, сусіда, що праворуч.

Марчиха, як тільки виглянула у вікно, відразу впізнала в ньому того, що двічі приїздив до Галини.

Цікаво, чого тепер приїхав і чого йому треба від нас?

— Нусько, кинь верету на постіль, бо чорт гостя несе!

Без стукоту, по-свійськи увійшов до хати, витягнув пляшку горілки з кишені і сказав замість "добридня":

— Я ваш новий сусід. Прийшов познайомитись.

— А Василь?

— Василь виїхав нічним…

— Куди?

Новий сусід закопилив губи. Його овеча посмішка пояснила все.